

Vredesspiraal

jaargang 19 / nummer 2 / juni 2023

Werk in blessuretijd Scenario voor de-escalatie

Wapenindustrie

Feestje wapenindustrie
gaat vrolijk verder

Godsbeeld

Het Verdwenen
Gelaat van God

Dialogoog

Naar een nieuw
narratief van overwinning

IN DIT NUMMER

3

14

18

COLOFON

Vredesspiraal is het kwartaalblad van Kerk en Vrede, de landelijke vereniging van mensen die binnen en buiten de kerken actief zijn voor ontwapening en geweldloosheid.

Redactie

Mark Akkerman, Héleen Broekema,
Rob van Essen, Leen van den Herik, Margreet
Hogeterp (hoofdredacteur).

Abonnement

Als u het werk van Kerk en Vrede onderschrijft en wilt steunen, meld u dan aan als lid of donateur. Leden betalen tenminste € 40,- per jaar, inclusief een *abonnement* op *Vredesspiraal* en een aantal keren per jaar een ledenbrief. Een abonnement zonder lidmaatschap kost € 15,- per jaar. Losse nummers € 3,- excl. porto.

Adres

Kerk en Vrede, t.a.v. Vredesspiraal
Postbus 1528, 3500 BM Utrecht
tel. 030-2316666, secretariaat@kerkenvrede.nl
Redactie: hogeterpg@gmail.com
www.kerkenvrede.nl
facebook.com/kerkenvrede
twitter.com/kerkenvrede
IBAN: NL15 ASNB 0904 9553 11

Illustraties

©Kerk en Vrede (tenzij anders vermeld)
Cover: Len Munnik

Vormgeving

Circade, Zwolle

Druk

Slimdruk, Leeuwarden

Ton Rullman
3 Nee tegen oorlog

Mark Akkerman
6 Wapenindustrie feest vrolijk verder

Leen van den Herik
**8 Pacifisme in Praktijk:
'Denk aan je mens-zijn, vergeet de rest'**

Yosé Höhne-Sparborth
10 De onzekere toekomst van Oekraïne

Mark Akkerman
11 Column: Verzet blijft nodig

Jolle Demmens en het Vlaams Vredesinstituut
12 Dialoog in onzekere tijden

Rob van Essen
13 Column: Klimaatdoelen voor de vrede

Yosé Höhne-Sparborth
14 Ruimte voor Gods Verdwenen Gelaat

Jan Schaake
16 Het verboden werk van Thomas Merton

Kees Nieuwerth
18 Naar een scenario van de-escalatie

21 Vredesnieuws

Margreet Hogeterp
**22 Talen naar Vrede:
Over ras, zonde en genade**

23 Agenda

Huub Oosterhuis
24 Dat een nieuwe wereld komen zal

4x per jaar het laatste
vredesnieuws ontvangen?
Word lid of abonnee!

Nee tegen oorlog

Geen oorlog; нет войне. Met deze hartenkreet protesteerden duizenden Russen in de dagen en weken na de inval in Oekraïne. Ook in de rest van Europa en daarbuiten werd fel geprotesteerd. De schok was groot: een aanvalsoorlog in Europa. Voor velen was het ondenkbaar dat zoiets in de 21e eeuw nog zou plaatsvinden.

Ton Rullmann
lid van
Kerk en Vrede

Nu, ruim een jaar later is het protest verstomd. In Rusland is het met harde hand de kop ingedrukt. In de westerse landen klinken incidenteel nog oproepen tot onderhandelen, maar in de media en op straat worden weinig anti-oorlogsgeluiden meer gehoord. Volgens enquêtes steunt een meerderheid van de Europese bevolking de oorlogspolitiek van de regeringen, al lijkt het percentage dat twijfelt of niet instemt groter dan zichtbaar wordt in het publieke debat. De overtuiging overheerst dat Oekraïne militair gesteund moet worden, koste wat kost. Op pacifistische geluiden wordt met verbazing of afschuw gereageerd en dat geldt ook voor pleidooien om te onderhandelen. Mogen er twijfels zijn over de militaire steun? Kun je bedenkingen hebben bij de wapenleveranties, zonder daarmee de Russische kant te kiezen?

Oorlogsmisdaden

In een jaar tijd zijn er aan Russische en Oekraïense zijde samen minstens 200.000 doden en gewonden gevallen; sommige schattingen spreken zelfs van 320.000 (*Washington Post*, 13 maart). Aan Russische kant worden soldaten wreed geofferd door

ze slecht bewapend op de vijandelijke linies af te sturen, met de bedoeling dat het geweervuur van de Oekraïners hun positie verraadt, waarna een nieuwe aanvalsgolf kan volgen. Het doet denken aan de loopgravengevechten uit de Eerste Wereldoorlog. Tienduizenden sneuvelen, terwijl de fronten nauwelijks veranderen. Gemobiliseerde Russen worden soms zonder veel voorbereiding en zonder duidelijke orders de oorlog in gestuurd. Het Oekraïense leger was beter getraind en voorbereid, maar in toenemende mate moeten de gaten opgevuld worden door minder goed geefende dienstplichtigen (*Washington Post*, 13 maart). Aan beide zijden wordt het recht op dienstweigeren geschonden. Aan beide kanten zijn oorlogsmisdaden vastgesteld, vooral gepleegd door Russen, maar ook door Oekraïners.

Verharding

Vanaf het begin is de strijd niet beperkt gebleven tot het slagveld. Burgers zijn slachtoffer van bombardementen, raketaanvallen en gruweldaden. Het leed is enorm. De infrastructuur van een heel land wordt kapot gemaakt. De wederopbouw zal 350 miljard euro kosten, volgens een schatting van de Wereldbank uit het najaar van 2022. Door de mobilisatie van aanzienlijke delen van de bevolking zijn vele gezinnen onderdeel geworden van de oorlog, in beide landen. Voor de langetermijngevolgen hiervan is nog weinig aandacht. De angst en onzekerheid, het vervreemd raken van elkaar, psychische trauma's. Wat doet aan Russische zijde de willekeur waarmee jonge mannen het gevecht ingestuurd worden, vaak uit achtergestelde bevolkingsgroepen, met de moraal in een land? De oorlog vernietigt in Rusland wat er nog over was van een burgermaatschappij. Ten slotte heeft de verharding van het conflict grote gevolgen voor de verhouding tussen bevolkingsgroepen, en voor bijvoorbeeld de multiculturele toekomst van Oekraïne. Op dit moment is er nauwelijks ruimte voor oppositie in Oekraïne (*Nieuwsuur*, 17 maart).

Onze rol

Je kunt zeggen, zoals westerse leiders ook regelmatig doen, dat dit alles de schuld is van Rusland, en dat Poetin de sleutel in handen heeft. Het klopt natuurlijk dat Rusland in hoge mate verantwoordelijk is. Zij zijn een naburig land binnengevallen. Maar dat betekent niet dat het

Westen geen keus heeft. Wij helpen de oorlog in stand te houden. Wij leveren wapens en trainen Oekraïense militairen. Het zijn onze spullen die Russische soldaten en dienstplichtigen neermaaien.

Hierbij komt dat Oekraïne niet onafhankelijk beslist over de oorlogsstrategie. De bondgenoten willen verhinderen dat Oekraïne aanvallen buiten de eigen grenzen pleegt. Volgens de *New York Times* en de *Süddeutsche Zeitung* (15 maart) werken Amerikaanse en Britse inlichtingendiensten nauw samen met het Oekraïense leger en helpen ze bij de planning van militaire operaties. Op politiek niveau vindt voortdurend afstemming plaats. Wat zich precies achter de schermen afspeelt is grotendeels onbekend. Maar er zijn sterke aanwijzingen dat er begin april 2022 afspraken waren gemaakt voor een wapenstilstand tussen Oekraïne en Rusland (*Foreign Affairs*, 25 augustus), maar dat de deal niet doorging mede op advies van Boris Johnson die de verlangde veiligheidsgaranties niet wilde geven en niet bereid was een overeenkomst met Poetin te tekenen (*Responsible Statecraft*, 2 september).

Westerse waarden?

Westerse politici beklemtonen voortdurend dat Oekraïne vecht voor het Westen, en voor de westerse waarden. Als dat al waar is, dan moet daarbij wel gezegd worden dat Oekraïne voor ons de klappen opvangt. Wij blijven veilig, riskeren niet lijf en leden, en stimuleren Oekraïne om alles op te offeren. Economisch gezien valt de schade alleszins mee voor de westerse landen. Niet dat er geen problemen zijn, maar *de facto* helpt de breuk met Rusland bij de energietransitie en ontstaan er geweldige kansen voor de wapenindustrie. Niet lang geleden werd in een Duitse talkshow openlijk gezegd dat de toekomst van de Duitse wapenindustrie op het spel staat. Bij de toekomstige wederopbouw van Oekraïne valt voor westerse bedrijven zeer veel geld te verdienen. Dit klinkt allemaal uiterst cynisch. Maar we moeten onze ogen niet sluiten voor het feit dat deze krachten werkzaam zijn.

Dynamiek van machtsrelaties

Er is veel geschreven over de vraag of de NAVO een belofte geschonden heeft om niet naar het oosten uit te breiden. De vraag is of er niet te veel sprake is geweest van het opzoeken van de confrontatie door diplomatieke en politieke samenwerking los te laten, terwijl tegelijk sancties maar halfhartig werden ingezet, en de economische samenwer-

king (gas!) voor alles ging. Bij de beoordeling van de huidige oorlog kan de geschiedenis van de verhoudingen tussen Rusland, Europa en de VS niet buiten beschouwing worden gelaten. Oud-minister Jan Pronk zei onlangs dat we veel boter op ons hoofd hebben. Dat is geen excuus voor de Russische inval, maar het is wel essentieel dat de dynamiek van de machtsrelatie juist gezien wordt, om vervolgens verstandige voorstellen voor de-escalatie te kunnen ontwikkelen.

Oorlogsretoriek

Nederland en Europa zijn in de ban van oorlogsretoriek. De Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken Hoekstra zegt in een interview dat we Poetin een “bloedneus moeten slaan”, en hardheid moeten tonen. Josep Borrell, hoge vertegenwoordiger van de Europese Unie voor buitenlandse zaken en veiligheidsbeleid, zegt dat we een oorlogsmentaliteit moeten hebben. In het blad *Militaire Spectator*, dat uitgegeven wordt “op verzoek van de Minister van Defensie” en met een e-mailadres op het ministerie, schrijft Sergei Boeke (adviseur bij een NAVO-commando): “Het is dus tevens erop of eronder voor het Westen. De hoop dat onderhandelingen vroeg of laat het conflict zullen beëindigen miskent het ontbreken van vertrouwen”.

Is militaire expansie werkelijk het beste antwoord? Als je constateert dat vertrouwen ontbreekt, zou je dan niet moeten gaan werken aan het opbouwen van vertrouwen, in plaats van het verder af te breken?

Legitieme vragen

De verdediging van Oekraïne is heel snel onderdeel geworden van een veel grotere geopolitieke strijd. Morele principes (“Oekraïne is één van ons en vecht voor onze waarden”) worden gebruikt om remilitarisering van westerse samenlevingen te rechtvaardigen. De ongekende wapensteun is niet in de eerste plaats een reactie op de schending van de rechten van Oekraïners. Want waarom wordt de steun nu juist in dit conflict geleverd, en niet – of veel beperkter – in de vele andere humanitaire conflictsituaties op aarde? Het antwoord is eenvoudig: hier zijn rechtstreeks de (vermeende) eigenbelangen van westerse staten in het geding. Dát is de reden voor de *Zeitenwende*.

Daarom is het volstrekt legitiem om vragen te stellen bij escalerende wapenleveranties, en op te roepen tot onderhandelingen. Dat heeft niets te maken met het in de steek laten van mensen in Oekraïne, of met toegeeflijkheid aan Poetin.

Burgers in westerse landen mogen zich afvragen of hoge morele principes niet gebruikt worden als schaamlap voor ordinaire machtspolitiek. Het Westen is solidair, maar op een manier die weinig kost. We houden het echte leed bij onszelf vandaan. Oekraïense mannen mogen sneuvelen, NAVO-soldaten niet. We sturen wapens waarmee anderen elkaar kunnen vernietigen, maar geen grote aantallen waarnemers of vredestroepen. Zelfs het denken hierover lijkt nog niet eens begonnen. Zoals Jan Pronk opmerkte: waar is de secretaris-generaal van de Verenigde Naties? Het is aan de mensen in Oekraïne om te oordelen of hun verzet de offers waard is. Het is aan ons – de burgers en regeringen van andere landen – om te besluiten of we escaleren of de-escaleren, om te bedenken of we het blokken en de vijandbeelden willen versterken of afzwakken, en om eventueel andere oplossingen te forceren.

Doorvechten tot...?

Hoe zouden andere oplossingen er uit zien? Er gaat nu veel te weinig aandacht naar onderhandelen en diplomatie. Het lijkt een besmette activiteit: je praat toch niet met een dictator als Poetin? De misvatting is dat onderhandelen hetzelfde is als een compromis sluiten, of zelfs toegeven.

Dat er wel degelijk met Rusland afspraken te maken zijn bewijst de deal over de export van graan uit Oekraïne. Ook is er succesvol onderhandeld over de situatie bij de kernreactoren in Zaporizja. Hoe dan ook: zit er iets anders op dan gaan onderhandelen, hoe onaangenaam het ook mag voelen? Het alternatief is doorvechten tot... ja, tot wat eigenlijk? Wat betekent het dat Oekraïne moet winnen? Moet de Krim terugveroverd worden? Wat is de kans dat Poetin dat politiek niet overleeft, en met welk regime of ineerstortend land krijgen we dan te maken? Het alternatief lijkt een uitputtingsstrijd waarbij nog veel meer slachtoffers gaan vallen. Is er werkelijk een keuze om niet te gaan onderhandelen?

Jan Pronk wees er tijdens het symposium 'Peace in Ukraine - Time to talk' (17 februari) op dat onderhandelingen niet hoeven te beginnen bij de situatie in Oekraïne. Hij pleit hartstochtelijk voor gesprekken over een nieuwe veiligheidsstructuur in Europa. Pronk zegt ook dat er – nu al – begonnen kan worden met 'talks about talks', met andere woorden: gesprekken om te bespreken hoe je de onderhandelingen wilt gaan voeren. Je kunt het ook gaan hebben over vertrouwenwekkende maatregelen: stappen die de-escalierend werken, in ruil waarvoor de andere partij ook stappen doet.

Anders kijken

Andere oplossingen vragen ook om een andere manier van kijken bij onszelf. Om te beginnen de bereidheid om naar ons eigen aandeel te kijken. Wij zijn niet automatisch de goede partij omdat we het zo graag over mensenrechten hebben. Het Westen heeft een rol gespeeld in de dynamiek na de ineenstorting van de Sovjet-Unie, en die moet geanalyseerd en onder ogen gezien worden. Op de agressie van Rusland in Tsjetsjenië, Georgië en de Donbas is tweeslachtig gereageerd: politiek-militaire verharding, naast economische samenwerking (gasleveranties, weinig effectieve sancties).

Andere oplossingen betekenen ook: aanpakken van de oorlogscultuur. Stop met denken dat grootschalig geweld een oplossing kan zijn voor problemen tussen landen. Verwacht niet langer dat met militair geweld tussen landen zaken rechtgezet kunnen worden.

De grote uitdaging is om als samenleving, nationaal en internationaal, te leren om civiele structuren en methoden te ontwikkelen om met conflicten om te gaan. Een vredescultuur gebaseerd op civiele moed en weerbaarheid, en de vaardigheid om voorbij simpele goed/fout-schema's te denken.

Uiteindelijk is de keuze welk onrecht we willen accepteren. Een 'rechtvaardige oorlog' die grote menselijke, sociale en economische vernietiging betekent, welke decennialang doorwerkt. Of een 'onrechtvaardige vrede', waarbij aanvaard wordt dat onrecht niet met grof geweld opgelost kan worden, en langs vreedzame weg gewerkt wordt aan duurzame verandering. ◀

Wapenindustrie feest vrolijk verder

Half maart kondigde de NAVO aan dat het hoofdkantoor van zijn nieuwe innovatiefonds in Amsterdam gevestigd zal worden. Vanuit dit fonds zal de komende vijftien jaar minimaal één miljard euro geïnvesteerd worden in onderzoek en ontwikkeling van nieuwe *dual-use* (zowel civiel als militair bruikbare) technologie door bedrijven. “De verwachting is dat de vestiging van dit fonds in Nederland de mogelijkheid voor innovatieve Nederlandse startups vergroot om hun weg naar kapitaal te vinden”, aldus het Ministerie van Defensie, dat zich samen met anderen hard inzette om het fonds naar Nederland te halen.

Mark Akkerman Nederland speelt een sleutelrol bij één van de vele internationale stappen die gezet worden om de wapenindustrie te steunen. Sinds de start van de Russische invasie in Oekraïne in februari vorig jaar, zijn talloze nieuwe maatregelen genomen en al langer lopende ontwikkelingen in een stroomversnelling gekomen. Naast honderden miljarden aan extra militaire uitgaven en andere vormen van steun aan wapenbedrijven, vooral om meer export te bevorderen, wordt de industrie steeds meer bij beleidsvorming betrokken. De beurskoersen van wapenbedrijven zijn dan ook fors gestegen.

Samen optrekken

Minister van Defensie Ollongren (D66) betoonde zich de afgelopen tijd een belangrijke steunpilaar voor de wapenindustrie. Vorig jaar oktober stelde ze in het kader van een door het *Financieele Dagblad* georganiseerd debat dat “we [nu] zien [...] dat we de wapenindustrie gewoon nodig hebben”, en pleitte ervoor dat Nederland deze industrie moet durven omarmen.

Een maand later presenteerde ze een nieuw pakket steunmaatregelen voor de Nederlandse wapenindustrie ter waarde van bijna een kwart miljard euro. Kernpunten van het pakket zijn het bevorderen van de toegang tot publiek én privaatsgeld, het goed positioneren van Nederlandse bedrijven in het kader van internationale samenwerking en het stimuleren van wapenexport. De regering dringt er hierbij ook voortdurend bij de financiële sector (pensioenfondsen, banken, ver-

zekeraars en dergelijke) op aan meer te investeren in wapenbedrijven en deze niet uit te sluiten van beleggingen en andere activiteiten. Dit geldt nadrukkelijk “ook voor bedrijven die betrokken zijn bij de ontwikkeling, productie of onderhoud van nucleaire wapens”.

Verdere escalatie

Het in november gelanceerde steunpakket werd voorbereid in overleg met de wapenindustrie, die ook nauw betrokken wordt bij de verdere uitvoering. Wat Ollongren betreft wordt deze lijn doorgetrokken op Europees niveau. In maart pleitte ze ervoor de wapenindustrie een grotere rol te geven in het invullen van diverse plannen, onder meer door vertegenwoordigers van de industrie aan te laten schuiven bij een EU-overleg over het verhogen van munitieproductie.

Dit bij beleidsvorming betrekken van de industrie is een verdere escalatie van een al eerder ingezette trend. Zo mochten vijftig wapenbedrijven, onder auspiciën van lobbyorganisatie NIDV (Nederlandse Industrie voor Defensie en Veiligheid), al input leveren voor de Defensievisie 2035 van de vorige regering.

De industrie zet vooral in op Nederlandse wapenaankopen – die zouden te vaak aan buitenlandse bedrijven gegund worden, meer geld voor onderzoek en ontwikkeling, langjarige samenwerking met de krijgsmacht en meer wapenexport, onder meer door een voorgestelde versoepeling van de regels.

Het Nederlandse beleid zou daarmee meer in de pas moeten gaan lopen met dat van andere EU-lidstaten, die veelal een nog minder streng beleid voeren dan de Nederlandse overheid nu doet. In navolging van een initiatiefvoorstel van CDA en VVD heeft de regering al bij zijn aantreden aangekondigd in deze lijn te willen gaan opereren. Het is vooralsnog wachten op een concreet voorstel.

Oorlogseconomie

Volgens afgelopen maart gepubliceerde cijfers van het Zweedse onderzoeksinstituut SIPRI was Nederland over de periode 2018-2022 de elfde grootste wapenexporteur in de wereld, verantwoordelijk voor 1,4 procent van het mondiale

Binnen de EU heeft de wapenindustrie eveneens duidelijk de wind mee.

totaal. De Verenigde Staten blijven veruit de grootste, met 40 procent van het totaal, gevolgd door Rusland (16 procent) en Frankrijk (11 procent). Waar het totaal ten opzichte van de voorgaande vijf jaren (2013-2017) iets was afgenomen, wijst alles erop dat dit de komende jaren flink gaat groeien.

In Nederlandse kranten werd in verschillende opiniebijdragen gepleit voor het snel opvoeren van wapenproductie. In NRC stelde historicus Thomas von der Dunk dat het nodig is over te schakelen naar een oorlogseconomie, waarbij 'ook bij ons sommige fabrieken van civiele op militaire productie moeten overgaan, desnoods onder dwang van de staat'. In Frankrijk kwam de regering-Macron vorig jaar al met een soortgelijk voorstel.

Grote gevolgen

Je kunt je afvragen of al deze mensen die hun steun voor de wapenindustrie nu van de daken schreeuwen, überhaupt hebben nagedacht over de gevolgen hiervan, zowel in het leed dat een zich voortslepende oorlog in Oekraïne met zich meebrengt als op de langere termijn. Deskundigen wijzen erop dat een snelle uitbouw van het militair-industrieel complex nog niet zo makkelijk is, maar dat het al helemaal lastig weer af te

Rookgordijn

Zie voor een uitgebreide bespreking van hoe de oorlog in Oekraïne wordt gebruikt om militaire uitgaven en steun aan de wapenindustrie op te voeren ook het rapport *Smoke Screen: How states are using the war in Ukraine to drive a new arms race* dat Stop Wapenhandel en het Transnational Institute (TNI) in november uitbrachten: www.stopwapenhandel.org/hoe-staten-de-oorlog-in-oekraïne-gebruiken-om-een-nieuwe-wapenwedloop-op-gang-te-brengen.

breken is, onder meer met een beroep op behoud van werkgelegenheid. Om de opgeschaalde wapenproductie op hetzelfde niveau te houden zal dan al snel naar meer export gekeken worden. Als dat gecombineerd wordt met de voorgestelde versoepeling van exportregels zal dit grote gevolgen hebben: Nederlandse wapens en vooral wapenonderdelen zullen veel meer dan nu het geval is geleverd kunnen gaan worden aan landen in oorlog, repressieve regimes en mensenrechtenschenders.

Militarisering in Europa

Binnen de EU heeft de wapenindustrie eveneens duidelijk de wind mee. Ook hier wordt de oorlog gebruikt om bestaand beleid versneld te intensiveren en nieuwe maatregelen te lanceren. Zo lanceerde de EU onder meer een nieuw tijdelijk fonds voor gezamenlijke wapenaankopen, waarvoor tot en met 2024 een bedrag van 500 miljoen euro beschikbaar is. Volgens planning zou dat vervolgd moeten worden met een meer permanent fonds, waar miljarden in gestoken zullen worden. Los daarvan sloten afgelopen maart 24 EU-lidstaten, waaronder Nederland, een akkoord om gezamenlijk munitie aan te kopen, zowel om aan Oekraïne te doneren als om eigen voorraden aan te vullen.

Daarnaast zitten er forse verhogingen van bestaande budgetten in de pijplijn, zoals miljarden extra voor het Europees Defensiefonds voor militair onderzoek en ontwikkeling van nieuwe wapens en technologieën.

Einde niet in zicht

Ook de Europese Vredesfaciliteit, die ondanks de mooie naam vooral bedoeld is om Europese militaire operaties elders en steun aan niet-EU-lidstaten (nu met name Oekraïne) te bekostigen, zou op miljarden euro's extra kunnen rekenen. Dit alles betekent een forse versnelling van de militarisering die de EU toch al had ingezet. Laëticia Sédou, die in Brussel het Europees Netwerk Tegen Wapenhandel (ENAA) vertegenwoordigt, concludeerde dan ook dat de "door Poetin gevoerde oorlog in Oekraïne en het lijden van het Oekraïense volk (...) op cynische wijze (worden) geïnstrumentaliseerd om een verregaande militarisering van de EU te rechtvaardigen die voornamelijk specifieke industriële en geostrategische belangen dient". Er lijkt in dat kader voorlopig geen einde te komen aan het feest voor de wapenindustrie. ◀

‘Denk aan je menszijn, vergeet de rest’

Het Russell-Einstein Manifest werd op 9 juli 1955, ten tijde van de Koude Oorlog, in Londen gepubliceerd door de Britse filosoof Bertrand Russell. Het waarschuwde voor de gevaren van kernwapens en riep wereldleiders op om vreedzame oplossingen voor internationale conflicten na te streven. Elf beroemde intellectuelen en geleerden hadden het ondertekend, onder wie Albert Einstein, enkele dagen voor zijn overlijden op 18 april 1955. Helaas blijkt het manifest nog niets aan actualiteit te hebben ingeboet.

Margreet Hogeterp

Op 9 juli 1955 kwam een zaal vol nieuwsgierige internationale verslaggevers bijeen in Londen voor een mysterieuze aankondiging van vermeende wereldbetekenis. Aan een muisstille menigte bracht Bertrand Russell het nieuws over één van Albert Einsteins laatste publieke daden: de ondertekening van een ernstige waarschuwing over de noodzaak om oorlog in het nucleaire tijdperk te vermijden. Deze verklaring, later het Russell-Einstein Manifest genoemd, trok de aandacht van de wereld.

Het Manifest leidde direct tot een conferentie van wetenschappers, gehouden in Pugwash, Nova Scotia in 1957 en was een katalysator voor de vorming van een unieke en innovatieve transnationale organisatie, de Pugwash Conferences on Science and World Affairs.

Bertrand Russell leest de proclamatie van het Russell-Einstein Manifest in Caxton Hall, Londen, op 9 juli 1955.

Sombere vooruitzichten

Bertrand Russell, een vooraanstaand filosoof, wiskundige en pacifist, had vanaf de vroegste dagen van het nucleaire tijdperk zijn zorgen over atoomwapens gedeeld. Zijn eerste bekende, opgenomen commentaar op de atoombom werd op 18 augustus 1945 gepubliceerd in de *Glasgow Forward*. In deze tekst, die Russell drie dagen na het bombardement op Hiroshima schreef, kreeg een deel van de taal die later in het Russell-Einstein-manifest zou verschijnen, al vorm: ‘Het vooruitzicht voor de mensheid is somber, zonder precedent. De mensheid staat voor een duidelijk alternatief: ofwel we gaan we allemaal ten onder, ofwel zullen we een beetje gezond verstand moeten verwerven. Er zal veel nieuw politiek denken nodig zijn om een volslagen ramp af te wenden.’ In 1946 schreef hij in *Man's Peril* een diepgaande analyse van de gevaren waarmee de moderne wereld wordt geconfronteerd en de gevolgen van atoomoorlogvoering: ‘Is ons ras zo verstoken van wijsheid, zo onbekwaam tot onpartijdige liefde, zo blind zelfs voor de eenvoudigste voorschriften van zelfbehoud, dat het laatste bewijs van zijn dwaze slimheid de uitroeiing van al het leven op onze planeet is? (...) Ik kan niet geloven dat dit het einde is.’

Toekomstperspectief

Naarmate de jaren vijftig zich verder ontvouwen, voegden andere grote wetenschappers hun stem

Bij het Manifest waren mensen van verschillende generaties betrokken. Daardoor ontstond de mogelijkheid voor verspreiding en impact op de lange termijn.

De mensheid staat voor een duidelijk alternatief: ofwel we gaan we allemaal ten onder, ofwel zullen we een beetje gezond verstand moeten verwerven.

toe aan het voortdurende debat over de atombom. Onder hen bevonden zich Albert Schweitzer en Linus Pauling, die beiden persoonlijke pogingen ondernamen om hun forse gestalte te gebruiken om de aandacht te vestigen op de gevaren van, in eerste instantie, kernproeven. In een tijd van regeringsgeheimen en misinformatie was het publiek in de war en had het hulp nodig bij het begrijpen van het wetenschappelijke jargon en de implicaties van nieuwe ontdekkingen.

Het Manifest was geen doel op zich. De oproep voor een conferentie bood de media en het publiek toekomstperspectief; Het was niet voldoende om alarm te slaan zonder positieve stappen voorwaarts voor te stellen.

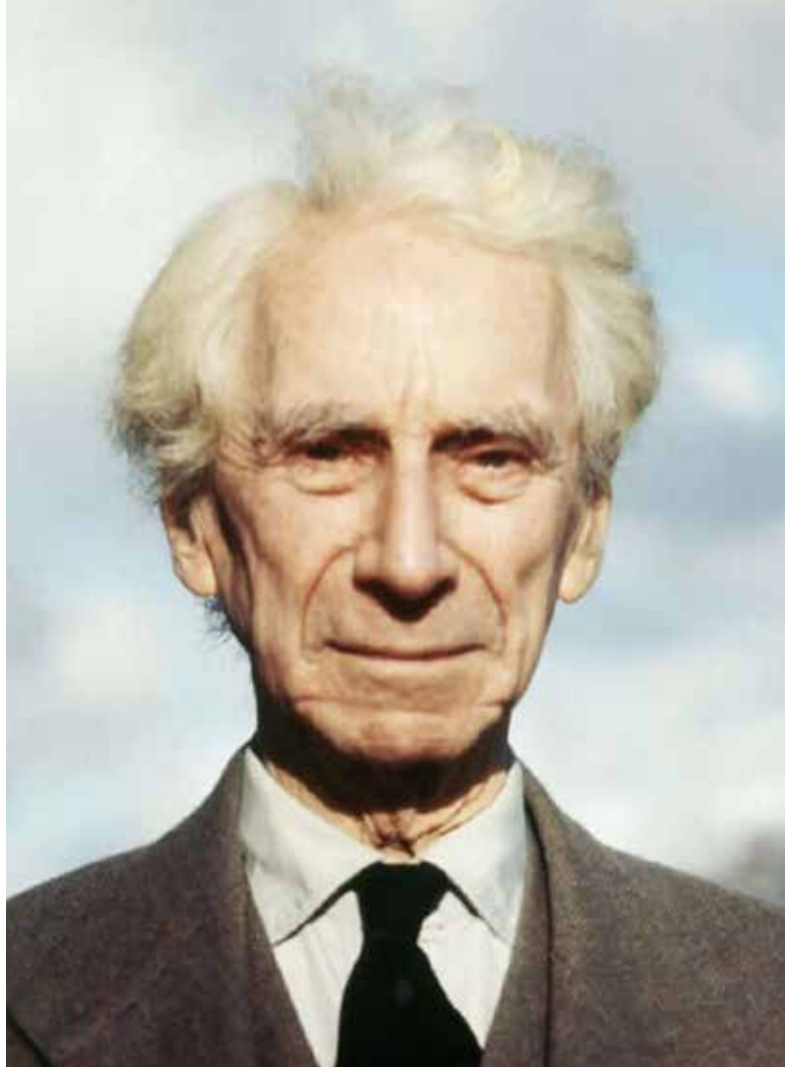
Politieke scheidslijnen overbruggen

Een ander belangrijk aspect van het Manifest was Russells aandringen op het opnemen van mensen met zeer diverse politieke en nationale achtergronden. Ondanks zijn eigen eerdere felle anticommunisme geloofde hij dat het essentieel was om de politieke scheidslijnen te overbruggen. Bij het Manifest waren ook mensen van verschillende generaties betrokken, waardoor de mogelijkheid ontstond voor verspreiding en impact op de lange termijn.

Toevallige timing

Waarom sloeg het Russell-Einstein Manifest zo aan? Misschien omdat het welsprekend en niet te technisch was. Of omdat Russell het voortouw liet nemen door mensen die wisten hoe de media werkten.

Ook speelde toevallige timing een rol. Het feit dat het een van de laatste publieke daden van Einstein was, geeft het Manifest eeuwige potentie. Daarnaast bracht het destijds ook vele andere

inspanningen en gedachten samen. Het bood een verzamelpunt voor degenen die al een weg vooruit zochten, en bood een doorlopend forum om deze discussies voort te zetten. Het is duidelijk dat degenen die bij deze vroege inspanning betrokken waren, niet hadden kunnen vermoeden hoeveel impact hun verklaring op de lange termijn zou hebben en hoe het een katalysator zou worden voor de vorming van een organisatie die uiteindelijk zou helpen de richting te bepalen van de inspanningen om de controle over de dreigende wapenwedloop mede te beheersen. ◀

Russell:
'Er zal veel nieuw politiek denken nodig zijn om een volslagen ramp af te wenden.'

Het Russell-Einstein Manifest

Onderstaande tekst is afkomstig uit het Russell-Einstein Manifest. Kijk voor de complete tekst onder andere op www.pugwash.org/1955/07/09/statement-manifesto.

'Wij spreken niet als aanhangers van welk geloof of welke ideologie dan ook, maar als leden van het menselijk ras, een ras waarvan het voortbestaan wordt bedreigd. De wereld is vol conflicten en de meesten voelen zich bij deze conflicten betrokken. Wij vragen u deze betrokkenheid ondergeschikt te maken aan het feit dat u lid bent van een biologische soort die een opvallende geschiedenis heeft gehad en waarvan niemand de uitroeiing kan wensen. (...)'

De onzekere toekomst van Oekraïne

Wat staat Oekraïne na de oorlog te wachten? Een zelfde lot als Honduras, El Salvador en Irak, waar wapens 'op straat' terechtkomen, drugskartels en jeugdbendes de dienst uitmaken en wegen aangelegd worden om er met tanks overheen te kunnen rijden?

Yosé Höhne Sparborth
theologe en
projectmedewerker
van *Kerk en Vrede*

In maart werd bekend dat Amerikaanse producenten van 'kleine wapens' (halfautomatische geweren) ongehinderd kunnen exporteren buiten Defensie om. "Al duizenden verkocht aan Oekraïne", zei een producent voor de tv-camera. Dit baart mij zeer grote zorgen omwille van Oekraïne: zolang die k-oorlog duurt, sterven mensen in veelvoud. De 'explosieve chemie' heeft die 'zwarte aarde' zwaar vergiftigd. De raketten vernielden massaal de bewoonbaarheid. Veel historisch erfgoed ligt al aan gort. En die 'kleine' wapenindustrie bereidt de toekomst voor...

Vrees voor de toekomst

Voor de mensen in Oekraïne bid ik dat mijn nieuwe vrees om hen slechts een hersenschim is. Ik kan echter niet vergeten wat ik meemaakte in Honduras en El Salvador en wat de wereldranglijst 'gevaarlijkste steden' erover meldt. In de periode 1995 tot 2010 kwam ik jaarlijks in El Salvador voor hulp bij traumaverwerking na de vreselijke 'burgeroorlog' en voor samen theologisch/bijbels zoeken naar wegen van verzoening. Het Dominicaanse Centrum Bartholomé de las Casas liet me werken onder de allerarmste, meest getroffen groepen.

San Pedro Sula in Honduras stond jarenlang op de eerste plaats op de wereldranglijst van gevaarlijkste steden.

Gevaarlijke steden

Driemaal ging ik voor het Kerstreces naar San Pedro Sula, waar een Nederlandse bevriende Dominicaan leefde. San Pedro Sula, in Honduras. Deze stad stond jarenlang op de eerste plaats op de wereldranglijst van gevaarlijkste steden. Tot en met 2015. In 2016 had Caracas (Venezuela) de Hondurese stad ingehaald. In 2017 volgde ook Mexico (Acapulco). In 2018 waren Juarez (Mexico, grens met VS) en New Orleans, na Caracas, leidinggevend. Het goede nieuws: in San Pedro Sula is het aantal moorden per 100.000 inwoners gedaald van 179 in 2015 naar 52 nu. San Pedro Sula staat nu op plaats 26 in die wereldranglijst. Een Amerikaanse Dominicaan in dezelfde gemeenschap van San Pedro Sula zei me in 2001: "Als ik 's morgens naar de universiteit ga, weet ik nooit of ik 's avonds terugkeer." Vanuit San Salvador kon ik met één bus rechtstreeks naar San Pedro Sula rijden, een kleine dagrit en onderweg werd slechts driemaal gestopt. Alleen gereserveerde plaatsen. De instructie aan mij was: "Blijf bij de bus tot ik er ben, verlaat niet het bewaakte busstation." Zo deed ik het, en alleen in gezelschap ging ik de straat op. Tijdens de Nachtmis hoorden we overigens zeer vaak schoten...

Wapens op straat

Wat dit met de oorlog of met Oekraïne te maken heeft? Honduras was voor de VS het land van waaruit ze de regeringen van Guatemala, El Salvador en Nicaragua konden ondersteunen tegen 'de communisten'. Uitgebuite boeren die opstonden tegen die feitelijke slavernij werden door de VS en de 'christelijke' regeringen van deze Midden-Amerikaanse landen voor communisten uitgemeakt. Honduras grenst aan alle drie die landen. Zo is Honduras vol met wapens gestopt, en veel van die wapens 'raakten zoek'. In San Pedro Sula, dicht bij Guatemala waar de onderdrukking van Indiaanse volken het zwaarst was, kwam zeer veel van dat wapentuig terecht. Het belandde 'op straat'. Honduras, dat zelf geen revolutie of opstanden kende, bleek na die oorlogen het gevaarlijkste land in Midden-Amerika.

Jeugdbendes en drugskartels

Van 2010 tot 2020 was ik niet meer in El Salvador. In 2020 kwam ik voor enkele weken terug op verzoek van de Dominicanen om nog eens trainingen te geven.

Het land was zéér veranderd. Ik mocht niet meer in mijn eentje over straat. Ook zichzelf gingen enkel nog met de auto, ze vermeden de bus die alleen nog maar reed voor de arm gemaakte bevolking. Wat was het nieuwe probleem in El Salvador?

Jeugdbendes. Jeugdbendes die zwaar bewapend zijn en door het hele land heen terreur zaaien. Wie niet helemaal naar hun pijpen danst, wordt neergeschoten. Het blijkt dat aanvankelijk veel wapens vanuit Honduras na de oorlog in El Salvador hun weg vonden naar kleine, door de oorlog ontregelde groepen. Die jeugdbendes kende ik al in die eerdere jaren. Hele wijken van de steden waren al taboe voor mij. Inmiddels hebben drugskartels – veelal vanuit Colombia – de weg gevonden naar deze jeugdbendes, en bewapenen hen verder zolang zij ook drugs verspreiden. Feitelijk hebben die jeugdbendes nu het land in handen en ze beconcurreren elkaar ook nog...

Tanks en vrachtwagens

Op één punt spon Honduras garen bij die Amerikaanse bemoeienis met die drie burens: Honduras heeft sinds die tijd verreweg het beste wegennet van heel Latijns-Amerika. Want dat land werd ook gebruikt als uitvalsbasis voor Amerikaanse steun aan de regeringen; de Contra's met tanks en vrachtwagens vol tot de tanden bewapende soldaten.

Dat wegennet stuwde Honduras behoorlijk op 'in de vaart der volkeren'.

Overigens was die Amerikaanse asfaltbijdrage ook goed waar te nemen in de zomer van 2003, in Irak. Een zuster Dominicanes leidde me rond in hun kraamkliniek, eigenlijk een onschuldige bezigheid. De VS-bombardementen hadden de laatste resten functionerend elektriciteitsnet verwoest, dus dat viel meestal uit. Ineens rent die zuster weg en stalt me bij een pauzerende arts: "Ik moet weg, ik hoor dat de generator niet aanslaat!"

Die arts wilde me wel voorlichten. Hij was bitter: "De Amerikanen doen niets aan het snelle herstel van de elektriciteit. Ze geven niks om het volk. Ze repareren alleen in rap tempo de wegen, om er met hun tanks en vrachtwagenkolonnes overheen te kunnen snellen. Ze gedragen zich absoluut niet als bevrijders, enkel als bezetters!"

Wegennet als oorlogsvoering

Sinds die tijd, zo rond de millenniumwisseling, begrijp ik vanuit uitersten van de wereld – Irak, Honduras, El Salvador – dat snel goede asfaltwegen aanleggen een belangrijk onderdeel is van oorlogsvoering. Bijna net zo essentieel als wapenleveranties.

Indien de VS werkelijk om Oekraïne geven, en hen niet enkel uit eigenbelang tegen de Russen laten vechten, mogen we hopen dat ze in ieder geval na het einde van de oorlog zeer snel het hele wegennet in de Oekraïne gaan herstellen. Dan kan in ieder geval hulp snel ter plekke zijn. ◀

Snel goede asfaltwegen aanleggen is een belangrijk onderdeel van oorlogsvoering, bijna net zo essentieel als wapens.

Dialogoog in onzekere tijden

Onder de titel 'Dialogoog in onzekere tijden: over oorlogsgroes en de vijf oorlogen in Oekraïne' hield Jolle Demmers, hoogleraar conflictstudies aan de Universiteit Utrecht, afgelopen maart een toespraak over de oorlog in Oekraïne bij de presentatie van het jaarverslag van het Vlaams Vredesinstituut.

Demmers:
"In plaats van een duel zijn oorlogen veel eerder clusters van conflicten."

Het duiden van geweld leidt al snel tot ongemak, zo stelt Demmers in haar voordracht. Daarvoor zijn twee oorzaken aan te wijzen. Allereerst: geweld roept sterke emoties op. We vallen routineus terug op groepsdenken: wij/zij – waarbij we geneigd zijn te geloven dat ons eigen geweld rechtmatig is en dat van de ander barbaars. Dit groepsdenken belemmert een realistische analyse van het conflict, en daarmee de kans op een pragmatische oplossing. Demmers pleit er dan ook voor om emoties en verontwaardiging te erkennen, maar ook analytisch en nieuwsgierig te blijven en te twijfelen aan ons gelijk, al is het maar voor een moment.

Vijf conflicten

De tweede reden waarom het gesprek over oorlog snel verwordt tot een 'kafonie' is omdat we het in onze gesprekken doorgaans over verschillende oorlogen hebben in plaats van een gewapende strijd tussen twee vijanden. In plaats van een duel zijn oorlogen veel eerder clusters van conflicten, met ieder hun eigen oorzaken en constellaties, die op elkaar inwerken en elkaar versterken. Zo'n perspectief kan ook worden toegepast op wat de 'Oekraïne-oorlog' is gaan heten. Demmers onderscheidt in deze oorlog vijf verschillende conflicten van klein naar groot: lokale spanningen en landelijke tweespalt, intrastatische- en interstatelijke conflicten en regionale en mondiale geopolitieke strijd.

Volgens de hoogleraar legt de EU vooral nadruk op het interstatelijke conflict zonder dat ze goed lijkt te begrijpen hoe ze figureert in de regionale en mondiale strijd en de risico's die dat met zich meebrengt. Niet alleen strijdende partijen liggen op ramkoers, maar ook de EU heeft zich vastgezet in onwrikbare principes.

Demmers stelt dat dit een exitstrategie uit de oorlog ondermijnt, want principes zijn niet onderhandelbaar.

Principes hooghouden

Hoe komen we uit deze ramkoers? Allereerst meent Demmers dat het van belang is om het strategische positieverschil te erkennen tussen de Biden-regering en de EU. Daar waar Washington vooral handelt vanuit een het streven om strategische doelen te behalen, zoals een sterk verenigde NAVO, een impuls aan de wapenindustrie en de export van vloeibaar gas, lijkt de EU de oorlog vooral te zien als een interstatelijke strijd tussen David en Goliath waarbij principes van rechtvaardigheid leidend zijn.

Volgens Demmers hoeft de EU haar principiële positie niet te laten varen, maar zijn er andere middelen dan oorlogvoering om principes hoog te houden. Zoals het blijven volharden dat schendingen van soevereiniteit onacceptabel zijn en door het niet erkennen van gebieden die door oorlog verkregen zijn.

In plaats van zich te concentreren op de weinig kansrijke en risicovolle strijd om territorium, kan de EU haar instrumenten beter aanwenden om een verschuiving naar de-escalatie te bewerkstelligen.

Ander narratief

Het is volgens Demmers tijd voor een ander narratief over wat overwinnen betekent. Overwinnen betekent ook de terugkeer realiseren naar een normaal leven, een einde maken aan het sterven, de opbouw van een nieuwe veiligheid en tonen dat menselijkheid uiteindelijk overwint. Het analyseren van oorlog en geweld vraagt om een kritische blik en een grondhouding die wil vragen en analyseren zonder meteen in kaders van goed/kwaad en normaal/abnormaal te vallen. Een werkelijk begrip van oorlog is pas mogelijk als we in staat zijn om naar onszelf te kijken door de ogen van onze vijand, aldus Demmers. ◀

Bron:

Jolle Demmers en het Vlaams Vredesinstituut.

Hele presentatie bekijken?

Bekijk de hele keynote-presentatie van Jolle Demmers op YouTube via de zoekterm 'Voorstelling jaarverslag 2022: dialoog in tijden van onzekerheid'.

Klimaatdoelen voor de vrede

Het gaat al decennia mis in Sudan. Oorlogen, hongersnood, vluchtelingenkampen: het verdwijnt achter de grote rampen in de nieuwsoverzichten. Weer is er een bestand getekend, maar dan blijken twee generaals het niet eens te kunnen worden.

Voeg daarbij de berichten dat de Russische Wagnercriminelen wapens leveren aan de Rapid Support Forces, want het straatarme land heeft rijke goudvoorraden.

Inmiddels is het zo onveilig geworden dat de 'buitelanders', ambassadepersoneel, hulpverleners en personeel van bedrijven, zich niet langer veilig voelen. En zie, wereldwijd komen overheden in actie. Terwijl aan Europese grenzen vluchtelingen worden 'teruggeduwd' en in ons eigen land hereniging met kinderen van vluchtelingen wordt uitgesteld, brengen we in Sudan onze mensen en hun kinderen snel in veiligheid. Wopke Hoekstra kijkt ernstig in de camera en zegt dat we daar alles aan doen, samen met de bondgenoten.

Ik heb nog geen Kamervragen van de VVD of JA21 gehoord waarom deze mensen niet 'in de regio' opgevangen kunnen worden. Oordoppen – vlucht is lawaaierig – in een vrachtvliegtuig voor onze mensen is een klein ongerief vergeleken bij kapseizende sloepen voor Afrikanen. Onze mensen helpen mag wat kosten, waarbij ik wel hoop dat dit niet ook uit het budget voor Ontwikkelingshulp gehaald wordt.

Europese waarden

Ongemerkt slurpt ook de oorlog in Oekraïne miljarden op: raketsystemen, Leopard-tanks, het oplappen van gedateerde pantservoertuigen, de aanschaf van extra

F35's. Het kabinet gaat voortvarend te werk, want het beschermen van Europese waarden mag wat kosten. En de mannen in uniform is beloofd dat we voorlopig structureel meer in *rupsvoertuigje-nooit-genoege* blijven stoppen.

In onze samenleving is momenteel veel aandacht voor allerlei vormen van discriminatie. Ik las bij een theoloog onlangs dat mensen het recht hebben 'niet gekwetst' te worden. Een onmogelijke stelling lijkt mij, want als iemand rabiater, mensvijandige taal uitslaat, dan mag dat van mij onverdraagzaam of racistisch genoemd worden.

Klimaatdoelen van medemenselijkheid

Maar hoe dan ook, werken aan vrede betekent ook dat we werken aan een klimaat waarin de ander allereerst als (mede)mens gezien en behandeld wordt. Binnenslands is dat, zie Groningen en de toeslagenaffaire, kennelijk al een hele opgave.

Maar mensen over de grens zijn ook mensen als wij. De 'rechten van de mens' worden niet door nationaliteit of religie beperkt. Ze dienen de 'klimaatdoelen' van elke overheid te zijn. Het respecteren en beschermen ervan dient zich niet tot Europa te beperken, maar moet grensoverschrijdend zijn.

In de jaren tachtig van de vorige eeuw werd al gezegd dat de klimaatverandering zou gaan leiden tot oorlogen en vluchtelingenstromen uit landen die door droogte en overstromingen getroffen gingen worden. Maar onze 'machinerie' (premier Rutte) draaide door en nu moeten we 'onze' klimaatvluchtelingen uit Sudan halen. Wie achterblijft moet wachten. Voor hen geen speciale vluchten en geen miljarden.

Rob van Essen

'Onze' mensen helpen mag wat kosten, maar bootvluchtelingen worden teruggeduwd.

Ruimte voor Gods Verdwenen Gelaat

Toen Poetin binnenviel in Oekraïne, zat ik in Irak. Als ik 'VS' en 'mensenrechten' in de maanden daarna in één zin noemde, begon iedereen smalend te lachen. Door de geschiedenis die Irak heeft met die VS, kan dat ook niet anders. En begin maart stelde Pater Jens Petzold in een preek hardop: "Wij christenen moeten toch zeer ernstig nadenken over onszelf. De grootste oorlogen worden gevoerd door christelijke landen." Tachtig procent van de wapenexport komt vanuit christelijke landen. Wat is er gebeurd met de geloofsovertuiging van De Linker Wang? Met de navolgers van die man van Nazareth die zich liever liet kruisigen dan te schieten?

Yosé Höhne Sparborth
theologe en projectmedewerker van *Kerk en Vrede*

Latijns-Amerikaanse vrienden vroegen me onlangs om een bijdrage in hun halfjaarlijkse exegetisch tijdschrift dat uitkwam met een nummer over godinnen. Mijn reflectie op godinnen opende ik met de overweging dat een beschouwing over godinnen mij vanuit dit Europa, dat vijfhonderd jaar lang de wereld onderontwikkelde, te onschuldig leek. Ik heb het recht niet, als theologe uit NAVO-gebied. Aan hoeveel erfzonden hebben wij, Europeanen, ons schuldig gemaakt sinds de christelijke godsdienst keizerlijk werd?

Erfzonde

Vanaf wanneer precies weet ik niet. Maar op enig moment was er die erfzonde tegen het Tweede Gebod: 'Gij zult U geen beeld van God maken.' Dat deden onze voorouders wel! God werd in beelden gehouden, en Haar/Zijn gelaat werd dat van een Noorman; een Germaanse man; een WITMAN, een bleekscheet of kleurloze man. WITMAN. Waarmee al die kleurloze mannen goden werden, en in de eeuwen erna zich ook toenemend zo gingen gedragen: als goden. De oorspronkelijke bewoners van Noord-Amerika, Zuid-Amerika, de Afrikaanse bevolking tot op heden, de Afrikaanse mensen die versleept werden naar dat onmenselijke systeem van slavernij op dat geheel onbekende continent... zij allen kunnen daar een lied van meezingen: kleurloze mannen, WITMANNEN, die zich gedragen als goden. Dat beeld maken van God was een forse erfzonde,

denk ik dan. Naar de theologie van Thomas van Aquino is erfzonde een structureel kwaad dat zozeer de kernstructuur van een samenleving is, dat enkelingen zich er niet aan kunnen onttrekken. Erfzonde dus: God gemaakt naar de beeltenis van kleurloze mannen, waarmee die mannen zichzelf goden waanden en zich zo gingen gedragen. God als WITMAN, witman als god.

Verminkt Godsgelaat

Wat zelden wordt verwoord is, dat met die ene daad van zich een beeld maken van God als witman, waarmee de Bijbelse God in de marge van het religieuze geloven werd gedrukt, meteen een tweede erfzonde werd begaan tegen de Bijbelse overlevering. Naar Genesis 1:27 maakte God aan het einde van de zes scheppingsdagen de mens. En God maakte die mens naar Zijn/Haar beeld: man en vrouw.

Behalve dus dat die Europeanen keizerlijke christenen werden en zondigden tegen het tweede gebod van de Tien geboden door zich een beeld van God te maken, maakten ze meteen ook een Verminkt Godsgelaat. De helft van Gods beeld in ons mensen werd weggelaten; verdonkere-maand; weggemoffeld, vergeten, weggehakt. Indien we de Bijbelse woorden over de schepping werkelijk gewicht willen geven in ons geloven, is geen andere conclusie mogelijk: onze voorouders maakten zich een beeld van God, en meteen maar een Verminkt Godsgelaat. Voortaan knielden ze voor een Verminkt Godsgelaat, en stemden daar al hun handelen op af. De mannen dan, want tenslotte was God man en dus waren mannen goden.

God is man

In deze tijden van oorlog zo dicht bij huis – in een wereld waar christelijke landen al eeuwen de grootste oorlogen voeren – hebben we na te denken over die relatie. Vanaf de tijd dat van God een beeld werd gemaakt, WITMAN, knielden jonge mannen aanbeddend neer voor een Verminkt Godsgelaat. Is er voor zulke jongemannen nog een andere weg dan krijger worden? Oorlog voeren? Blind gehoorzamen als een koning je de oorlog in stuurt? Tachtig procent van de wapenexport gaat vanuit christelijke landen de wereld over...

God gemaakt naar de beeltenis van kleurloze mannen, waarmee die mannen zich goden waanden en zich zo gingen gedragen

In 2017 was ik bij een vergadering van IFOR op Sicilië en twee Afrikanen vroegen ons Europeanen heel dringend om die wapens bij ons te houden. In heel Afrika worden geen wapens geproduceerd. God is WITMAN en witmannen aanbidden dat Verminkte Godsgelaat. In mijn kerk wordt dat dagelijks gecelebreerd in haar praktische consequentie: vrouwen uitsluiten. God is man. Man is god.

Gods vrouwelijke aanwezigheid

Het goede nieuws: er is dan ook een Verdwenen Godsgelaat, naast het Verminkte Godsgelaat. Er is die beeltenis van God (naar Genesis 1:27) die werd weggehakt: Gods vrouwelijke aanwezigheid. Gods vrouwelijke gelaat.

We staan voor de uitdaging Gods Verdwenen Gelaat eindelijk ruimte te bieden in onze godsverbondenheid. En in oorlogstijden mag ik hopen dat besef van Gods Verdwenen Gelaat ons minder haatdragend en minder krijgslustig, meer mededogend kan maken. Als we dan een godsbeeld willen, dan alstublieft een godsbeeld dat mededogen in ons wekt. Gods Verdwenen Gelaat, als vertegenwoordiging van al die door macht en agressie gedode mensen. Presente!

Dit goede nieuws kunnen we uitbreiden. In 2014 organiseerden we als Basisbeweging/2of3bijEEN, samen met *Kerk en Vrede* in Utrecht, een studiemiddag rond 'Gods Verdwenen Gelaat'. Daarbij werd benadrukt dat dat beeld God Gelaat als

WITMAN aandacht vraagt voor 'Gods Verdwenen Gelaat' (naar Gods beeld en gelijkenis) in alle mensen van alle kleuren die we op deze aarde kennen. Dan staan we als Europeanen voor de uitdaging om 'zichtbaar te maken wat onzichtbaar gehouden wordt, als een stap op ongebaande wegen, een pelgrimstocht van gerechtigheid en vrede met alle kerken.' Zo werd dat in 2014 op die middag van samenwerking verwoord.

Ruimte voor vrede

Naar Genesis 9:9-17 bevestigt God zevenmaal Zijn/Haar Verbond met alle levende wezens. Alle levende wezens. Het beste kunnen we ons geen beeld maken van God, maar in plaats daarvan goed beseffen dat God ons, mensen – alle mensen – maakte naar Haar/Zijn Beeld.

WIT en MAN verliest dan de goddelijke betekenis die Europeanen eraan gaven, zichzelf makend tot goden die als krijgers (pakkers dus, hebbers, rovers) door de wereld banjerden.

Vrouwen van kleur, mannen van kleur, kleurloze vrouwen kunnen dan in diepe solidariteit Gods liefde zichtbaar maken in deze wereld. En indien we werkelijk ruimte weten te geven aan Gods Verdwenen Gelaat, kunnen we mogelijk zelfs de ruimte vinden om kleurloze jonge mannen te laten opgroeien buiten alle oorlogszucht om. Gods Verdwenen Gelaat kan ons mogelijk de ruimte binnen leiden waar vrede heerst. In die mogelijkheid woont mijn hoop. ◀

Het verboden werk van Thomas Merton

De Russische inval in Oekraïne en de vragen over oorlog en vrede die deze – juist ook in kerkelijke kring – oproept, vormden voor Willy Eurlings de aanleiding om het uit 1962 door Thomas Merton geschreven boek *Peace in the Post-Christian era* in het Nederlands te vertalen.

Jan Schaake
verbonden aan
de Werkgroep
Inclusieve
Veiligheid van
Kerk en Vrede

“Het jaar 1962 was het jaar van de Cubacrisis en het hoogtepunt van de Koude Oorlog. De Sovjet-unie wilde kernwapens stationeren in Cuba dat door de Verenigde Staten tot hun achtertuin werd gerekend. De vergelijking met de huidige oorlog dringt zich al snel op.

Tegen deze achtergrond vroeg Merton zich af wat de houding van een christen zou moeten zijn ten aanzien van oorlog en wat christenen kunnen doen om zich in te zetten voor vrede. Merton loopt daarbij alle op dat moment (en ook nu weer!) door kerken en christenen gebruikte argumenten tot bewapening en militaire veiligheid af om uiteindelijk bij een tamelijk pacifistisch standpunt te eindigen. Een intellectuele zoektocht die juist ook nu weer hoogst actueel blijkt te zijn.

Lange tijd leek het hedendaagse denken over oorlog en vrede – mede dankzij een brede ook kerkelijke vredesbeweging in de tussenliggende jaren – een heel andere dan die in 1962. ‘De vanzelfsprekendheid echter waarmee velen, ook christenen, vaak meegaan in oorlogsretoriek is er niet minder op geworden. Bezinning op onze drijfveren lijkt dan ook noodzakelijk en er zijn mijns inziens maar weinigen die beter aanzetten kunnen geven voor zo’n bezinning dan Merton met zijn analyses en suggesties’, aldus Eurlings in zijn ‘ten geleide’ op zijn vertaling van dit boek.

Uitgaveverbod

De Amerikaanse theoloog Thomas Merton (1915-1968) was monnik in de abdij van Onze Lieve Vrouwe van Getsemane in de Amerikaanse staat Kentucky). Terwijl hij als monnik in deze trappistenabdij zwiingend door het leven ging, vonden de vele boeken die hij schreef over theologie, mystiek en sociale kwesties gretig aftrek over de hele wereld.

Zijn orde gaf hem graag alle ruimte voor deze publicaties en stond hem ook toe veelvuldig te reizen.

Het in 1962 door hem geschreven manuscript *Peace in the Post-Christian era* mocht vanwege het vermeende te politieke karakter ervan van de leiding van zijn orde echter niet in druk verschijnen. Dat gebeurde pas 42 jaar later, in 2004. De Amerikaanse inval in Irak, die in de Verenigde Staten en veel Europese landen een korte heropleving van de vredesbeweging veroorzaakte, zal daaraan zeker hebben bijgedragen.

Toch vond de inhoud van het manuscript nog tijdens Mertons veel te korte leven een weg buiten de kloostermuren. Het verbod om het werk uit te geven betrof namelijk slechts het drukken ervan. Voor gespreksgroepen en correspondentie mochten er wel stencils van gemaakt worden. Dat is een veel omslachtiger proces dan het tegenwoordige kopiëren en kan ook slechts op veel kleinere schaal plaatsvinden, maar de stencils die gemaakt werden vonden gretig aftrek en niet in de geringste kringen, zoals onder deelnemers aan het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965).

Dat blijkt uit het voorwoord van de Amerikaanse uitgave van 2004, die geschreven werd door Mertons vriend en biograaf Jim Forrest en in Eurlings vertaling is meegenomen. Forrest, voormalig mede-oprichter en coördinator Orthodox Peace Fellowship en daarvoor coördinator van de International Fellowship of Reconciliation (IFOR) die zes weken voor de Russische inval overleed, laat met voorbeelden zien hoe via de deelnemers aan het Tweede Vaticaans Concilie het gedachtegoed van Merton een plek kreeg in het belangrijkste conciliedocument *Gaudium et Spes* (in het Latijn Blijdschap en hoop) over de rol van de kerk in de wereld van vandaag.

Zo lezen we, tegen de achtergrond van de oorlog in Oekraïne, sprekende voorbeelden als:

‘Elke oorlogshandeling die zonder onderscheid is gericht op de verwoesting van hele steden of grote gebieden met hun inwoners is een misdaad tegen God en de mens zelf die met kracht en zonder aarzelen veroordeeld dient te worden.’

En ook:

'We kunnen niet nalaten hen te prijzen die bij de verdediging van rechten hun toevlucht zoeken tot de methode van geweldloosheid, (...)'

Na-christelijk tijdperk

Inmiddels zestig jaar na dato, zal het eerstgenoemde citaat – ook binnen de kerken – op meer instemming kunnen rekenen dan het tweede. En dat was precies de achtergrond van de titel van het boek: *Vrede in het na-christelijke tijdperk*. In 1962 werden in de Verenigde Staten, Europa en ook in Nederland nog volop nieuwe (wijk)kerken gebouwd en maakte men zich nog weinig zorgen over de ontkerkelijking die zich kort nadien zou manifesteren. Die ontkerkelijking of secularisatie uit zich niet alleen in kerkverlating, maar ook in een sterk verminderde rol van kerk en geloof in het dagelijks denken en handelen van de 'achterblijvers'. Merton wijst er in de onderhavige publicatie op dat juist in het denken over oorlog en vrede 'dat wat ooit een christelijke samenleving' werd genoemd, eigenlijk alleen maar een materialistisch hernieuwd heidendom is met een christelijk vernis.(...)' Niet alleen christenen zelf wijzen de ethiek van het evangelie over geweldloosheid en liefde af als 'sentimenteel!' Om hen van het tegendeel te overtuigen – tot een herbezinning te brengen – neemt Merton de problemen en dilemma's verbonden aan het heersende, militaire veiligheidsdenken over oorlog en vrede als vertrekpunt.

Grenzen verleggen

In zeventien hoofdstukken bepreekt hij de nietsontziende werking van een kernbom die elk denken over een 'rechtvaardige oorlog' onmogelijk maakt. Hij laat zien hoe het mechanisme van een eenmaal begonnen oorlog de oorlogvoerenden ertoe verleidt of zelfs dwingt om de grenzen steeds weer te verleggen en hoe die grenzen zelfs in vredetijd worden verlegd omdat we 'iedere vijf jaar een complete technologische revolutie hebben in de kunst van het oorlogvoeren'. Hij schrijft: 'De inherente vernielzucht van de gefrustreerde geest verdraait de hele christelijke kijk op het leven en op de beschaving door de

Thomas Merton, *Vrede in het na-christelijk tijdperk. Het boek dat niet mocht worden uitgegeven*. Damon, 2022. ISBN 9 789 4634 0338 2, 189 pag., € 19,90.

moeilijke en ingewikkelde route van onderhandeling en opoffering uit de weg te gaan en daarna, wanhopig gefrustreerd, de toevlucht te nemen tot 'magische' kracht en nucleaire verwoesting. Dat is de weg van de goden uit Genesis 3', schrijft Merton, 'Maar centraal in het christendom staat dat niet de mens god, maar dat God mens geworden is.' En hij vervolgt: 'We hebben hier vooral een gedachtegang nodig die is gevormd door mededogen en die enigszins rekening houdt met vlees en bloed, niet slechts legalistisch gegoochel met principes en precedentes.'

Merton concludeert aan het eind van zijn boek: 'De kerk is duidelijk van mening dat elke mogelijke poging moet worden ondernomen om oorlog af te schaffen, zelfs al blijven de theorie van de 'rechtvaardige oorlog' en het recht op legitieme zelfverdediging intact. Maar een beroep op dit recht moet ons niet blind maken voor de veel hogere en meer urgente plicht om ons met alle macht in te zetten voor vrede. (...) Blijkbaar kan oorlog niet worden voorkomen door dit alleen maar te wensen. (...) We hebben nog steeds tijd om er iets aan te doen, maar die tijd is snel aan het opraken.' ◀

Deze boekbespreking is – in iets andere vorm – eerder verschenen in 'Kerk & Stad. Informatieblad voor de Protestantse gemeenten te Enschede en Usselo' (maartnummer 2023).

Naar een scenario van de-escalatie

De oorlog in Oekraïne lijkt steeds uitzichtlozer te worden. Geen van de strijdende partijen zal stoppen met vechten, tenzij ze daartoe gedwongen worden. Ligt daar misschien een rol voor de internationale gemeenschap?

Kees Nieuwerth
Quaker en lid van de Werkgroep Inclusieve Veiligheid

Direct na de Russische inval heeft de internationale gemeenschap Rusland sancties opgelegd in de hoop de agressie daarmee te beteugelen. Maar met sancties kun je geen conflicten transformeren. Daar heb je diplomatie voor nodig. Sancties zullen op den duur alleen werken als daar ook voorwaarden en een perspectief voor de beëindiging van sancties aan verbonden zijn. In het licht hiervan is dus het totaal ontbreken van diplomatieke onderhandelingen verwonderlijk.

De EU als vredesproject?

Waarom leeft de EU niet naar de oorspronkelijke geest van waaruit zij werd opgericht: als een vredesproject? Waarom stelt zij – bijvoorbeeld onder auspiciën van de OVSE (Organisatie voor veiligheid en samenwerking in Europa) geen gesprekken voor tussen de VS, de EU, Oekraïne en Rusland om allereerst een wapenstilstand en vervolgens (eventueel) het herstel van de territoriale soevereiniteit van Oekraïne te bereiken?

Dit zal in elk geval aan Rusland de garantie moeten inhouden dat Oekraïne militair neutraal blijft en dus geen NAVO-lid wordt. Tegelijkertijd moet de internationale gemeenschap Oekraïne veiligheidsgaranties bieden. Dan zouden diplomatieke onderhandelingen kansen kunnen creëren op beëindiging van het conflict.

Inclusieve veiligheid houdt in: voorkomen is beter dan genezen.

Echter omdat de strijd op de grond nog alle kanten kan opgaan en beide partijen nog niet aan onderhandelen toe zijn, is het starten van onderhandelingen momenteel heel lastig.

Samen voor veiligheid

Het conflict kan dan ook enkel opgelost worden als we in Europa veiligheid als een samenwerkingsproject, als inclusieve veiligheid zien. Het gewapende conflict rond Oekraïne laat zich alleen oplossen binnen het gezamenlijke Europese Huis. Daarbij is van groot belang dat de OVSE de eis op tafel legt, dat er in de door Rusland veroverde gebieden een referendum onder de bevolking wordt gehouden, onder toezicht van de Verenigde Naties, over de vraag of zij bij de soevereine staat Oekraïne willen horen of zich bij Rusland willen voegen. Dat laatste lijkt me – gelet op deze oorlog – bepaald niet waarschijnlijk.

Langetermijnperspectief

De OVSE is het meest geëigende platform voor onderhandelingen omdat het beschikt over dialoog- en bemiddelingsformats en over ervaring met waarnemers die toezien op een vredesovereenkomst. (red.: Niet iedere vredesactivist kan zich vinden in de stelling dat onderhandelingen onder leiding van de OVSE de beste weg naar vrede zouden zijn. Lees bijvoorbeeld de reactie van David de Beer, voormalig ambassadeur bij Pax – ambassade voor de Vrede Vlaardingen, op www.kerkenvrede.nl, samen met het antwoord daarop van Kees Nieuwerth.).

De onderhandelingen zouden echter niet alleen om Oekraïne moeten gaan, maar meeromvattend ook over de toekomstige veiligheidsarchitectuur in Europa als geheel. Om een nieuw oost-west-conflict te voorkomen is een 'langetermijnperspectief' nodig voor een blokkerende, pluralistische veiligheidsarchitectuur.

Net als bij het Helsinki-proces is een meerjarige conferentie nodig om het vertrouwen te herwinnen. De OVSE zou dus het primaat moeten worden toegekend bij die onderhandelingen over een duurzame vredesovereenkomst.

De VS en de EU zullen hierbij ook een plaats aan de onderhandelingstafel moeten krijgen. En tegen

de achtergrond van recente resoluties in de Algemene Vergadering van de VN, zal ook overwogen moeten worden of zelfs de Shanghai Samenwerkingsorganisatie, waarin een aantal Centraal- en Zuid-Aziatische landen samenwerkt met Rusland, niet zou moeten deelnemen.

Immers, zowel bij de stemming over het veroordelen van de Russische inval in Oekraïne, alsook bij de veroordeling van de annexatie van grote delen van Oost-Oekraïne, stemde weliswaar en grote meerderheid van de lidstaten voor de resolutie, maar zeker 35 landen onthielden zich van stemming. Deze landen vertegenwoordigen meer dan de helft van de wereldbevolking, met name in de zuidelijke wereldhelft – met inbegrip van China. Vijf van de kernmachten in de wereld steunden die resoluties niet – onder hen ook India en China.

En belangrijker nog: veel landen staan veel kritischer tegenover het westerse sanctieregime dan tegenover de Russische agressie. Er is steun van de G7, maar de helft van de G20 wijst de sancties af. Als met onderhandelingen onder auspiciën van de OVSE voldoende voortgang geboekt zou worden, kan Rusland het perspectief op het afbouwen van de sancties worden geboden. En Oekraïne het perspectief op een soort Marshallplan voor de herbouw.

Demilitarisering van Europa

Daarnaast is het dringend nodig brede ontwapeningsbesprekingen onder auspiciën van de VN te heropenen – zeker gelet op het recente feit dat Rusland dreigde (tactische) kernwapens in te zetten en bovendien het nieuwe START-verdrag (Strategic Arms Reduction Treaty) heeft opgeschort. Die besprekingen zouden dus niet alleen gericht moeten zijn op de-escalering van dit gewapende conflict in het bijzonder, maar uiteindelijk op demilitarisering van Europa in brede zin. Immers, de in de jaren negentig gesloten verdragen over wapenbeheersing en troepenstationering in de regio tussen Duitsland en Rusland werden begin deze eeuw onder de Bush-regering opgezegd of feitelijk genegeerd. Deze trend dient gekeerd te worden. In dat verband verdient ook het NAVO-Rusland overleg een herstart.

Brede veiligheidsarchitectuur

Bovenstaand pakket aan maatregelen zou alsnog kunnen uitmonden in een andere Europabrede veiligheidsarchitectuur (inclusief Rusland) in nauwe samenwerking met de OVSE en de Raad van Europa. Een gemeenschappelijk breed veiligheidsbeleid op basis van de Slotakte van Helsinki (1975), de Charta van Parijs (1990) en de Overeenkomst van Budapest (1994).

Dat zou tevens de nodige beleidsruimte scheppen om intensieve internationale samenwerking te bevorderen, om gezamenlijk de grote uitdagingen van onze eeuw aan te pakken, met name de klimaatverandering en het rechtvaardig delen van de schaarser wordende (zeldzame) grondstoffen die nodig zijn voor de energietransitie.

Werk in 'blessuretijd'

Helaas is ook nu de reflex van de NAVO-lidstaten een geheel andere. De reflex is: fors meer bewapenen en het budget voor defensie sterk verhogen. Dat, terwijl het militaire budget van alle Europese leden van de NAVO samen al ruim tien keer hoger was dan dat van Rusland. De NAVO wordt verder uitgebreid met Zweden en Finland (en mogelijk zelfs Ierland), waardoor Rusland zich bepaald niet veiliger, maar veeleer nog meer bedreigd voelt.

Zouden we niet juist een andere richting moeten inslaan, een ander toekomstperspectief moeten ontwikkelen? De Protestantse Kerk in Baden, Duitsland, deed dit in het spoor van de dialoog binnen de Wereld-raad van Kerken over de noodzaak te werken aan 'rechtvaardige vrede'. Dit werd de scenariostudie *Sicherheit Neu Denken*, over de vraag hoe we in de komende jaren stapsgewijs van een militair- naar een civiel vredes- en veiligheidsbeleid kunnen omschakelen in 2040.

Dit toekomstperspectief wordt voor Nederland ook aangepast en uitgewerkt door de Werkgroep Inclusieve Veiligheid – opgericht door de Quakers en gesteund door verschillende vredesbewegingen, waaronder *Kerk en Vrede*, Eirene en het Interkerkelijk Vredesberaad. Daarnaast wordt het project ook in onder meer het Verenigd Koninkrijk – waar het Rethinking Security heet – en in Frankrijk en zelfs Polen opgepakt (zie: www.samenveilig.earth,

We blijven geloven dat we oorlog uiteindelijk kunnen uitbannen, aangezien oorlog geen oplossing is, maar een probleem.

www.sicherheitneudenken.de en www.rethinking-security.org.uk).

Het is een hoopgevend perspectief en alternatief waaraan we als vredesbeweging de komende periode willen werken. Want we blijven geloven dat we oorlog uiteindelijk kunnen uitbannen, aangezien oorlog geen oplossing is, maar een probleem. Er is dus werk aan de winkel 'in bles-surettijd'.

Lessen voor de toekomst

Zijn er lessen te leren uit de Russische inval in Oekraïne voor soortgelijke ontwikkelingen in de toekomst en elders in de wereld?

Neem de spanningen tussen communistisch China en nationalistisch Taiwan. Er zijn opmerkelijke parallellen. Net als Rusland zich bedreigd en omsingeld voelde, geldt dit ook voor China. Al jaren zijn de VS bezig om een ring van marinebases aan te leggen (geschikt voor nucleair aangedreven en nucleair bewapende onderzeeboten) op eilanden van bevriende naties in de Indische oceaan/Zuid-Chinese Zee. Vorig jaar nog sloten de Filipijnen en de VS een akkoord om nog vier extra Amerikaanse marinebases aldaar te openen. Bovendien hebben de VS al tal van militaire steunpunten in Zuidoost-Azië. Wereldwijd hebben de VS overigens maar liefst 750 bases en militaire steunpunten ingericht!

Enige tijd geleden werd er zelfs een nieuwe militaire alliantie gesticht om aan die groeiende Chinese invloedssfeer tegenwicht te bieden: ANKUS, tussen Australië, Nieuw-Zeeland, Zuid-Korea en de VS. En alhoewel Japan hieraan niet deelneemt, laait de discussie over het grondwetsartikel, waarin vastgelegd werd dat Japan geen (offensief) leger mag hebben, weer op. En nota bene zelfs de discussie dat ook Japan over nucleaire wapens zou moeten kunnen beschikken!

Geopolitieke spanningen

Bovendien volgen de VS argwanend de uitbreiding van de Chinese invloedssfeer via de 'Nieuwe

Zijderoute'. De VS zijn duidelijk een diplomatiek offensief begonnen om bondgenoten ervan te overtuigen dat, gelet op de geopolitieke spanningen, niet in het minst rond sleutelgrondstoffen, China als rivaal, zo niet als vijand, zou moeten worden benaderd. In dit verband is het dan ook illustratief dat de meest recente topontmoeting van de NAVO ook werd bijgewoond door onder meer Australië, Nieuw-Zeeland en Zuid-Korea. En dat, terwijl de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie toch alleen operaties mag uitvoeren in de eigen regio en voor acties buiten die regio de uitdrukkelijke toestemming van de VN nodig heeft.

Intussen stelt China herhaaldelijk dat nog voor 2049, wanneer het honderdjarig bestaan van communistisch China wordt gevierd, de 'opstandige provincie' Taiwan weer ingelijfd zou moeten worden in de Volksrepubliek China. De president van de VS heeft daarop verklaard dat de VS Taiwan te hulp zal komen als het door China aangevallen wordt. Tijd om lessen te trekken uit deze oorlog in Oekraïne?

Gelet op de recente nogal dreigende Chinese 'militaire oefeningen' vlak bij de kust en in het luchtruim van Taiwan zitten we minstens bij een escalatie van niveau drie, of zelfs niveau zes van de escalatieladder van Glasl. Bij een escalatie boven niveau drie zou de internationale gemeenschap eigenlijk al de communicatie met China moeten intensiveren om te trachten China ervan te overtuigen dat verdere escalatie noodlottige gevolgen voor ons allemaal zal hebben. Want inclusieve veiligheid houdt in: voorkomen is beter dan genezen. ◀

Afgelopen maart hield Kees Nieuwerth in de Doopsgezinde kerk in Den Haag een diepgravende inleiding over de oorlog in Oekraïne, onder de titel 'Naar een de-escalatie scenario'. Het laatste deel daarvan hebben we hier opgenomen. Kijk voor de hele inleiding op www.kerkenvrede.nl.

Het gewapende conflict rond Oekraïne laat zich alleen oplossen binnen het gezamenlijke Europese Huis.

Radicale Actie, Onkruid en XR

De documentairefilm *Radical Actie, Onkruid en XR* is nu via het YouTube-kanaal van 'Onkruid vergaat niet' te zien. De film, gemaakt door de onafhankelijke filmmakers Huib Schoonhoven en Karen Kuiper, met medewerking van de freelancejournalisten Jacqueline Maris en Marnix Koolhaas, was eerder te zien op verschillende debatavonden en tijdens het 2.dH5-festival in Amsterdam.

Er worden actiebeelden getoond van hoe Onkruid en totaalweigerars de strijd aangingen met het leger en het militarisme en hoe Extinction Rebellion (XR) nu strijdt voor een rechtvaardig klimaatbeleid.

Totaalweigerars, oud-actievoerders en activisten van XR komen aan het woord over het perspectief en de dilemma's van directe actie. Ook zien we actuele actiebeelden van 'Just Stop Oil' en een interview met Wouter Mouton uit Brugge, die zich onder andere heeft vastgelijmd aan het Meisje met de parel in het Mauritshuis.

Pleidooi tegen kernwapens

Op 13 april ontving Ira Helfand, co-voorzitter van IPPNW, de prestigieuze 'Gandhi, King, Ikeda Community Builders Prize' van het Morehouse College.

De prijs wordt jaarlijks uitgereikt aan een persoon die vrede en positieve sociale transformatie bevordert met geweldloze middelen. Tijdens de prijsuitreiking hield dr. Helfand een zeer inspirerende toespraak in Atlanta, VS. Zo ging hij, naast de dreigende geopolitieke

Henk Baars koninklijk onderscheiden

Henk Baars, voorzitter van *Kerk en Vrede*, heeft in april een koninklijke onderscheiding ontvangen. Hij werd Ridder in de Orde van Oranje Nassau. Burgemeester Jan van Zanen omschreef hem als "drijvende kracht, bestuurslid en voorganger van de Haagse Dominicus geloofsgemeenschap. Opgeleid als priester zet hij zich in

voor zingeving en verdieping binnen het geloof en voor de samenwerking tussen verschillende kerkgemeenschappen. In Den Haag, internationale stad van recht en vrede, strijdt hij voor *Kerk en Vrede*, voor vluchtelingen en voor minderbedeelden.

Behalve dat, is hij een van de trekkers achter 'Delen Achter de Duinen', een netwerk voor het eerlijker verdelen van onze rijkdom. Een 'kritisch katholiek', een fantasistisch voorzitter, een goede schrijver en een echte verbinder. Een praktisch mens, en medeoprichter van Voedselbank Haaglanden."

Ontduiking dienstplicht in Belarus

Volgens de Belarussische vredesorganisatie Our House zijn er in Belarus veel strafzaken wegens ontduiking van de dienstplicht. Het is bekend dat in 2022 alleen al in Minsk 79 mensen hiervoor zijn vervolgd, waarvan de meeste (96,2 procent) voor het ontduiken van de oproep voor actieve militaire dienst.

Mensenrechtenraad veroordeelt sancties

De Mensenrechtenraad van de VN heeft met een overweldigende meerderheid het instellen van economische sancties door landen veroordeeld. De enige landen die hun steun uitspraken voor unilaterale dwangmaatregelen waren de VS, het VK, de EU-lidstaten, Georgië en Oekraïne. Sancties staan formeel bekend als eenzijdige maatregelen en zijn in strijd met het internationaal recht. **Meer info:** www.vredessite.nl/nieuws.

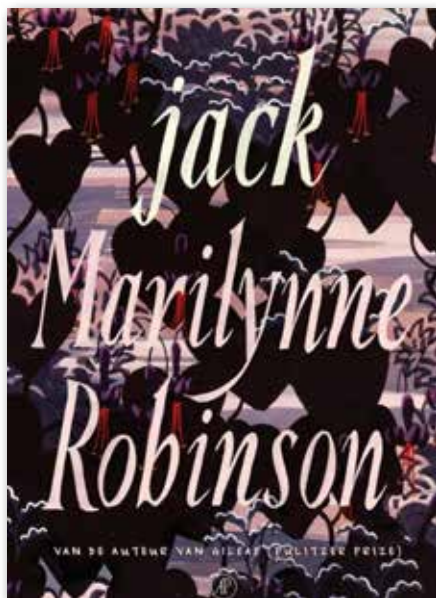
Over ras, zonde en genade

In de rubriek *Talen naar vrede* wordt elke keer een film, gedicht of literaire roman geanalyseerd. De besproken werken sluiten aan bij oorlogs- en vredethematiek.

Margreet
Hogetherp

In Robinsons nieuwste roman *Jack*, het vierde deel in haar Gilead-reeks maar net zo goed te lezen als een opzichzelfstaand staand boek, volgen we Jack en Della in het St. Louis van de jaren vijftig. Hij is een blanke verschoppeling, werkloos en aan de drank die zich door om het even wie laat uitschelden. Zij is een zwarte lerares die haar leerlingen de schoonheid van de literatuur wil bijbrengen en in feite te goed is voor deze wereld. Wanneer zij op een avond een pak papier laat vallen op straat, snelt hij toe om het op te rapen, waarna ze aan de babbel raken en de vlam overslaat.

Jack beseft dat hij zijn leven dringend dient te veranderen en werk moet zoeken. Della van haar kant vindt het gestuntel van haar geliefde innemend, al maakt ze zich ook zorgen over wat haar familie van hem zal vinden. Dat hij de zoon is van een predikant zal haar vader misschien positief vinden aangezien hij zelf een lutheraanse bisschop is, maar dat hij blank is, dat zou wel eens een niet te nemen horde kunnen vormen. Della's vader is het immers helemaal eens met het verbod op gemengde huwelijken dat van kracht is in St. Louis. De zwarten moeten geen

integratie nastreven, vindt hij, ze moeten daarentegen hun eigen identiteit en cultuur fêteren.

Geen waardeoordeel

Jack is op het eerste gezicht dan ook een fraaie roman over een onmogelijke liefde. De prachtige dialogen laten een ander beeld van Jack zien dan de zwaarmoedige hersenspinsels die hij heeft wanneer hij alleen is. Della begrijpt Jack en beschrijft hem heel raak als een persoon 'die leeft als iemand die al overleden is'.

Het is bijzonder dat Robinson geen waardeoordeel geeft over de situatie waarin Jack en Della zich bevinden wat betreft de segregatie. Net als Jack en Della moet de lezer het blijkbaar doen met een aantal gegevens waar je best wat van kunt vinden, maar die onveranderbaar zijn. Het onrecht dat Jack en Della door de maatschappij respectievelijk door familie kan worden aangedaan komt daardoor wel in balans.

Genade

Het meest aantrekkelijke van de roman zijn de zeer inhoudelijke en interessante gesprekken die Della en Jack voeren over de meest uiteenlopende onderwerpen. Ze gaan onder meer over zonde, over breekbaarheid, over literatuur en poëzie, over schaamte, over trouw, over de ziel en – en dat is misschien wel het mooiste gesprek – over genade. Ze zijn een bewijs van Robinsons schrijftalent en zetten de lezer aan het denken. De intelligente discussies zorgen er – in combinatie met de vraag of er een toekomst zal blijken te zijn voor Della en Jack – voor dat *Jack* een roman is die de lezer van het begin tot het einde weet te boeien.

Het is geen roman die antwoorden biedt op de urgente morele kwestie van het Amerikaanse racisme. In plaats daarvan volgt ze een verband tussen het ingewikkelde begin en de immens moeilijke en ontroerende volwassenheid, en daarbij vraagt ze Amerikaanse lezers om zowel de wreedheden van de recente racistische geschiedenis van de VS, als ook het totale potentieel, met name voor blanke Amerikanen, in overweging te nemen. Om te accepteren dat we intrinsiek in staat zijn om kwaad te doen. Die acceptatie brengt Jack dichterbij zowel liefde als genade.

Marilynne Robinson, *Jack*. De Arbeiderspers, Amsterdam, 2020.

17 juni
Vrouwen aan de vredestafel

Make Mothers Matter organiseert op 17 juni, samen met de stad Ieper en haar basispartners Mothers for Peace, Mama Kivu en de Vrouwenraad, de internationale vredesconferentie 'Woman at the peace table', in Ieper, België. Het doel van het evenement is om het belang te benadrukken van het bevorderen van vrede, niet alleen door deelname aan machtsstructuren door politieke leiders, maar ook door basisorganisaties. Daarnaast is er aandacht voor het cruciale belang dat vrouwen op alle niveaus actief, aanwezig en gehoord worden. **Plaats:** Het Perron, Fochlaan 1, Ieper (België). **Tijd:** 9.00-17.00 uur.

27 juni
Klimaatwake in Amsterdam

In december 2022 was de eerste klimaatwake in de Dominicuskerk in Amsterdam. Het is de opmaat geworden voor een maandelijkse klimaatwake. In een programma van een uur is er ruimte voor bezinning, interactie en inspiratie. Veel mensen die zich inzetten voor het klimaat, raken vermoeid of ontmoedigd, omdat er slecht wordt geluisterd naar hun proteststem. De klimaatwakes zijn bedoeld om elkaar vast te houden en hoop en moed door te geven. Op 27 juni vindt voorlopig de laatste klimaatwake plaats.

Plaats: Dominicuskerk, Amsterdam. **Tijd:** 20.00 uur.

T/m 3 september
Tentoonstelling Roots

Samah Shihadi tekent tegen het vergeten. Met delicate, fijnzinnige en precieze werken verbeeldt deze Palestijnse kunstenaar haar historische wortels en ontheemding op een persoonlijke en tegelijk universele wijze. Shihadi's beladen landschappen, ontroerende

familietafereelen, symbolische stillevens en mystieke zelfportretten zijn te zien in 'Roots', haar eerste museale solotentoonstelling in Europa. **Plaats:** Museum MORE, Gorssel. **Info:** www.museummore.nl.

4-10 augustus
Vredeskamp Vliegbasis Volkel

Vanaf vrijdagmiddag 4 augustus t/m donderdagochtend 10 augustus wordt er, op initiatief van het Jeannette Noëlhuis een internationaal Vredeskamp georganiseerd bij Vliegbasis Volkel. Activisten uit Nederland, België, Duitsland, de Verenigde Staten en mogelijk andere landen komen samen voor deze actiedagen. De voertaal is Engels.

Info: www.onkruitvergaatniet.nl.

16-24 september
Vredesweek 2023

Noteer weer in je agenda: Vredesweek 2023.

Info: www.vredesweek.nl.

Iedere dinsdag
Actiespreekuur Extinction Rebellion

Of je nou nieuwsgierig bent naar XR, je al kennis hebt gemaakt met ons maar een goede ingang voor actie zoekt, of een ervaren rebel bent die de draad weer op wil pakken, het actiespreekuur biedt ruimte aan al deze dingen. Vóór het spreekuur is het mogelijk om te eten bij De Sering (kosten € 2,50 tot € 5,-) en kennis te maken met rebellen.

Plaats: De Sering, Rhônneweg 6, Amsterdam.

Tijd: 20.00-20.30 uur. **Info:** www.extinctionrebellion.nl.

Het hele jaar
Onze koloniale erfenis

Kolonialisme heeft de wereld gevormd: onze fysieke, mentale en persoonlijke wereld. Het leeft door tot op de dag van vandaag. In de tentoonstelling 'Onze koloniale erfenis' wordt de Nederlandse koloniale geschiedenis getoond en de aanwezigheid in onder meer Indonesië, Suriname, Curaçao, Sint Maarten. Er is meer dan de 'bekende' geschiedenis te zien en te horen. **Plaats:** Tropenmuseum, Amsterdam. **Info:** www.tropenmuseum.nl.

Het hele jaar
Wake Zeist

De Raden van Kerken van Zeist en Soest/Soesterberg organiseren maandelijks een wake op iedere eerste zondag van de maand, een teken aan de politiek dat het vreemdelingenbeleid anders moet.

Plaats: Ingang Detentiecentrum, Richelleweg 13, Soesterberg. **Tijd:** 16.30 uur. **Info:** www.wakezeist.nl.

Dat een nieuwe wereld komen zal

Dat een nieuwe wereld komen zal
waar brood genoeg –
en water stroomt voor allen.
Daar bouwen wij veilige buurten
wonen dooreen in wijken van vrede
in schaduw van bomen.

Geen kinderen zullen daar sterven
oude mensen maken hun dagen vol
en jonge mensen zullen daar pas
op hun honderdste sterven.

Wij zullen niet voor de leegte zwoegen
geen kinderen baren voor de verschrikking.
De wolf en het lam
zullen weiden tezamen:
wij leren de oorlog af.
Dat een nieuwe wereld komen zal
waar brood genoeg –
en water stroomt voor allen.

Huub Oosterhuis (1933-1923)
Vredeslied, naar Jesaja 65